

Asia: VN/238/2025

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi elatustukilain, lapsen elatuksesta annetun lain sekä tulotietojärjestelmästä annetun lain muuttamisesta

Elatustukilaki

Ovatko elatustukilain 11–12 §:t perusteluineen selkeät?

Elatustukilain 11 § uusi säännös hyvinvointialueen oikeudesta hakea elatustukea kunnan kustannuksella ympärivuorokautisesti kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen osalta tilanteissa, joissa elatustukea ei ole jo haettu, on selkeä. Uusi säännös on myös tarkoituksenmukainen, jotta elatustuki voidaan edellä mainituissa tilanteissa periä ilman viivytystä lapsen hoidosta aiheutuvien kulujen korvaamiseen. Koska vähintään 40 % peritystä elatustuesta käytetään lapsen itsenäistymisvaroihin, sääntely on myös lapsen edun mukainen.

Elatustukilain 12 §:ää ehdotetaan täydennettäväksi elatustukilain 11 §:ään ehdotetun muutoksen vuoksi. Pykälä on perusteluineen selkeä.

Onko elatustukilain 13 a §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Elatustukilain 13 a § on uusi ja siinä säädetään elatusvelvollisen toimintavelvollisuudesta elatusavun määrän tarkistamiseksi. Pykälän sanamuoto elatusavun korotustarvetta selvittävän menettelyn käynnistämisestä ei ole selkeä. Kun tarkoituksena on, että elatusvelvollinen ottaa yhteyttä lapsen elatuksesta annetun lain 8 §:n 1 momentissa tarkoitettuun toimivaltaiseen hyvinvointialueeseen, tulisi tämä todeta selkeästi pykälätekstissä. Tämä menettely todetaan pykälän perusteluissa. Pykälän perusteluissa voisi mainita lapsen elatuksesta annetun lain mukaiset toimivaltaiset hyvinvointialueet.

Elatusvelvolliselle asetettua uutta toimimisvelvollisuutta ei ole ehdotettu sanktioitavaksi. Näin ollen pykälän merkitys tulee olemaan lähinnä elatusvelvollisia ohjaava. Toimimisvelvollisuuden laiminlyönnin sanktioinnin tulisi kohdistua vain elatusvelvolliseen, esimerkiksi lapselle maksettua elatustukea voitaisiin periä takaisin toimimisvelvollisuuden laiminlyönnin vuoksi. Toimimisvelvollisuuden laiminlyönnin seuraamuksia ei tule luonnollisesti asettaa siten, että ne

olisivat lapsen edun vastaisia. Esimerkiksi elatustuen maksamista ei olisi perusteltua toimimisvelvollisuuden laiminlyönnin perusteella keskeyttää.

Onko elatustukilain 34 §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Helsingin sotepe-toimialalla ei ole asiasta lausuttavaa.

Onko elatustukilain 36 §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Oikeus tietojen luovuttamiseen koskee pykälän mukaan vain elatusvelvollisen tietoja. Vuoroasumistilanteessa molempien vanhempien taloudellinen tilanne vaikuttaa elatusavun määrään, sen suorittajaan ja oikeuteen saada elatustukea. Näin ollen vuoroasumistilanteissa tulisi olla oikeus tarkastella ja myös luovuttaa molempia vanhempia eli myös elatustuen nostajaa koskevia pykälässä kuvattuja tietoja.

Tiedot, joita Kansaneläkelaitos luovuttaa, voisivat sisältää elatusvelvollisen taloudellista tilannetta koskevan havainnon sekä Kansaneläkelaitoksen käytettävissä olevat elatusvelvollisen yksilöintitiedot, joihin kuuluvat henkilön nimi ja syntymäaika sekä yhteystiedot.

Hyvinvointialueella on tieto vain siellä vahvistetuista elatussopimuksista ja elatustuen maksun perusteesta. Näin ollen hyvinvointialueen tulisi saada edellä mainittujen tietojen lisäksi tiedot elatustuen maksun perusteena olevasta sopimuksesta tai tuomioistuimen päätöksestä. Tämän tiedon luovuttaminen vähentää hyvinvointialueen selvitystyötä. Kansaneläkelaitoksen tulisi luovuttaa elatusvelvollisen yhteystietojen lisäksi myös elatustuen nostajan yhteystiedot.

Laki lapsen elatuksesta

Onko lapsen elatuksesta annetun lain 8 d §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Pykälän perusteluissa todetaan, että säännös selkeyttäisi oikeustilaa hyvinvointialueiden lastenvalvojien tiedonsaantioikeuksien osalta. Tällä hetkellä lastenvalvojien tiedonsaantioikeus määräytyy asiakastietolain 64 §:n mukaan ja sitä tulkitaan suostumuksen osalta ilmeisesti eri tavoin eri hyvinvointialueilla. Tiedonsaantioikeutta nimenomaisesti koskeva pykälä lapsen elatuksesta annetussa laissa on tilannetta selkiyttävä ratkaisu ja on sanamuodoltaan tiedonsaantioikeuden osalta selkeä.

Lapsen elatuksesta annetun lain 8 d §:n mukaan vanhempia tulee etukäteen tiedottaa tietojen pyytämisestä. Pykälän perusteluissa kuvataan tietosuoja-asetuksen periaatteita rekisteröidyn informoinnista. Jotta hyvinvointialueiden käytännöt olisivat informoinnin osalta yhtenevät, tulisi tietosuoja-asetuksen periaatteet täyttävä informoinnin tapa kuvata pykälän perusteluissa. Missä tilanteissa informointi voidaan toteuttaa suullisesti ja milloin se tulee tehdä kirjallisesti? Esimerkiksi voidaanko informointi tehdä suullisesti asiakastapaamisella lastenvalvojan luona? Mikäli kyse on elatustukilain 36 §:n mukaisesta prosessista, tuleeko asiakkaita tiedottaa etukäteen tietojen tarkastamisesta kirjallisesti, tuleeko asiakkaan olla tietoinen tietojen katselusta ennen kuin tietoja tosiasiallisesti katsotaan ja miten tämä todetaan?

Kuten edellä on todettu, vuoroasumistilanteessa molempien vanhempien tulotilanteessa tapahtuvat muutokset voivat vaikuttaa oikeuteen saada elatustukea. Mikäli elatustukilain 36 §:n mukainen prosessi koskee myös vuoroasumistilanteita, tulee oikeus tietojen saantiin koskea molempia vanhempia.

Asiakastietolain 64 §:ssä todetaan ne tahot, joilta tietoja voidaan pyytää. Pykälässä mainitaan mm. Kansaneläkelaitos. Kun lapsen elatuksesta annetun lain 8 d §:n on tarkoitus selkiyttää tiedonsaantioikeutta laissa tarkoitetuissa tilanteissa, tulisi pykälään lisätä Kansaneläkelaitos yhtenä keskeisenä tiedonlähteenä vanhempien tulotilannetta selvittäessä. Pykäläehdotuksessa todetaan tietolähteenä vain Verohallinto.

Onko lapsen elatuksesta annetun lain 13 a §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Muutosehdotus on perusteluineen selkeä.

Onko lapsen elatuksesta annetun lain 13 b §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Uusissa elatustukilain 36 §:ssä ja lapsen elatuksesta annetun lain 8 d ja 13 b §:ssä ja niiden perusteluissa on epä johdonmukaisuutta sen suhteen, onko tarkoitus tarkastella vain toisen vanhemman vaiko molempien vanhempien tulotietoja. Lapsen elatuksesta annetun lain 13 b §:ssä todetaan, että hyvinvointialue voisi tilannetta selvittäessään käyttää ehdotetussa 8 d §:ssä tarkoitettua oikeuttaan tarkastella vanhempien tulotietoja tulotietojärjestelmästä sekä verotietoja. Myöhemmin todetaan, että osana selvittämis- ja toimimisvelvollisuuttaan hyvinvointialue olisi ensisijaisesti yhteydessä elatusvelvolliseen.

Lasta koskeissa sopimusasioissa molempien vanhempien osallisuus on tärkeää. Lapsen vanhemman elatuskykyä koskevia tarkastuksia ei voida tehdä ilman, että toinen vanhempi on tietoinen asiasta. Edellämainittujen uusien pykälien perustelut tulisi laatia johdonmukaisesti ja yhtenevästi tämä näkökulma huomioiden. Tämä ohjaisi myös hyvinvointialueita toimimaan uudessa tehtävässä mahdollisimman samalla tavoin.

Onko lapsen elatuksesta annetun lain 17 §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Pykälä on perusteluineen selkeä.

Lapsen elatuksesta annetun lain mukaan elatusavun suuruus määritellään lapsen yksilöllisen elatuksen tarpeen perusteella, mutta vanhemmat vastaavat lapsensa elatuksesta kykynsä mukaan. Hallituksen esitykseen liittyvän palautteen ohella palautetta toivotaan myös kysymykseen siitä, tulisiko säätää vanhempien vahvemman velvoitteesta arvioida lapsen elatuksen tarvetta ja omaa elatuskykyään säännöllisesti, sekä, tähän liittyen, vanhemman velvollisuudesta ryhtyä toimiin elatusavun määrän tarkistamiseksi, jos tarve tarkistamiseen ilmenee. Jos kyllä, niin miten asiasta tulisi säätää?

Helsingin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan näkemyksen mukaan vanhemmille säädettävää vahvempaa velvoitetta arvioida elatuskykyään ja velvollisuutta ryhtyä toimenpiteisiin elatusavun määrän tarkistamiseksi ei nähdä tarpeelliseksi kaikkia elatussopimuksia koskien. Elatusavun määrän

säännöllistä tarkistamista voisi edellyttää silloin, kun lapselle maksetaan elatustukea tai lapsen kanssa asuva vanhempi saa toimeentulotukea.

Kuten edellä elatustukilain 13 a §:stä toteamme, jää sellaisten velvoitteiden säätäminen kuitenkin usein vaikutuksettomiksi, joita ei voida sanktioida. Lastenvalvojan vahvistamaan elatussopimukseen voidaan tehdä esimerkiksi kirjaus siitä, että elatussopimusta sitoudutaan tarkistamaan elatuskyvyn muuttuessa. Sopimukseen kirjattu sitoo vanhempia, mutta sen noudattamatta jättämisestä ei tule seuraamuksia.

Tulotietojärjestelmästä annettu laki

Onko tulotietojärjestelmästä annetun lain 13 §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Tulotietojärjestelmästä annetun lain 13 § on sisällöltään selkeä. Perusteluissa todetaan mm. ”Hyvinvointialueelle elatuslaissa säädetty tehtävät liittyvät elatusapusopimuksen vahvistamiseen tai vahvistetun elatusavun määrän muuttamiseen elatusvelvollisten välisellä sopimuksella”. Lauseessa tarkoitettaneen lapsen vanhempien välistä sopimusta. Elatussopimusten vahvistamiseen liittyvillä tehtävillä tarkoitettaneen koko elatussopimuksen laatimisen prosessia ja siihen liittyen oikeutta tiedonsaantiin tulorekisterissä oleviin tietoihin.

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne esityksen vaikutusarvioinneista.

Helsingin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan näkemyksen mukaan esityksen mukaiset toimenpiteet tulevat vaikuttamaan hyvinvointialueilla lastenvalvojien työhön. Elatustuen maksamisen perusteena olevien elatussopimusten tai tuomioistuimen päätösten tarkistaminen edellyttää uusien pykälien mukaisia selvityksiä, erilaisten tietojen tarkistamista, yhteydenpitoa vanhempiin, asiakastapaamisten järjestämistä ja mahdollisesti elatuskanneprosesseja. Nämä ovat uusia tehtäviä hyvinvointialueille ja vaativat henkilöstöresursseja. Helsingissä ja suurilla hyvinvointialueilla on laajin väestöpohja ja todennäköisesti myös tietoja tarkistettavista elatustuen maksuperusteista tulee näille alueille eniten. Sosiaali- ja terveysministeriön ohjauskirjeen ja oikeusministeriön elatusapuohjeen vaikutuksesta hyvinvointialueilla vahvistettuja sopimuksia ei pitäisi juurikaan tulla tarkistettavaksi. Oletettavasti iso osa tarkistettavista elatusavusta on vahvistettu tuomioistuimessa, jossa elatustukea pienempiä elatusapuja vahvistetaan pidemmälle ajalle kuin hyvinvointialueilla.

Hyvinvointialueiden tiedossa on, että tuomioistuimissa päädytään elatusapuasioissa erilaisiin ratkaisuihin kuin hyvinvointialueella vastaavanlaisissa tilanteissa. Tämä on tunnistettu ongelma elatustuen ja toimeentulotuen maksamisen näkökulmasta. Kyse on prosessuaalisista eroista.

Onko teillä täydennettävää esityksen nykytilan kuvaukseen tai muuhun tekstiin?

Helsingin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialalla ei ole lausuttavaa nykytilan kuvaukseen tai muuhun tekstiin.

Muut kommenttinne koskien esitystä.

Elatusavun vahvistamiseen liittyvät tehtävät ovat sosiaalihuoltolain mukaista palvelua. Jo nykyisin, mutta etenkin siirryttäessä Kantapalvelun käyttöön tulee tärkeäksi tunnistaa asian vireilletulo ja sosiaalihuollon asiakkuuden alkaminen. Esityksessä ei ole otettu kantaa edellä mainittuihin seikkoihin. Esityksessä tulee selkeästi todeta, tuleeko esimerkiksi asiakkuus vireille Kansaneläkelaitoksen ilmoituksen perustella kummankin vanhemman osalta vai vain elatusvelvollisen osalta. Lisäksi tulee selkeästi todeta, onko toisella vanhemmalla oikeus saada tietoonsa elatusvelvollisen muuttuneet tulotiedot, jos elatusvelvollinen on asiassa passiivinen. Miten tulee toimia tilanteessa, jossa elatustuen saaja on passiivinen? Esityksessä olisi tärkeää linjata, miten lapsen elatuksen tarve määritellään kannetta nostettaessa, jos molemmat vanhemmat ovat asiassa passiivisia. Lisäksi on syytä määritellä, kenen nimissä erityisesti elatusavun alentamista koskevaa kannetta ajettaisiin. Elatusavun määrän pienentämistä koskevan kanteen ajaminen ei liene lapsen edun mukaista.

Jotta hyvinvointialueiden toimintatavat olisivat mahdollisimman yhtenevät, tulisi elatusavun tarkistamista koskevaa prosessia linjata. Seuraavassa kuvataan kolme erilaista prosessia huomioiden mm. sen vaikutukset henkilöstöresursseihin:

Ensimmäisessä vaihtoehdossa hyvinvointialue kutsuu molemmat vanhemmat toimistolle. Kutsussa ilmoitetaan Kansaneläkelaitokselta saatu tieto tarpeesta tarkistaa elatusavun määrää ja oikeudesta tarkastaa vanhemman/vanhempien tulotiedot. Vaihtoehdon toteutus vaatii asiakastapaamisen resurssin ja lopputuloksena saattaa olla tarpeeton käynti. Mikäli vanhemmat saapuvat tapaamiselle, sopimuksen tarkastamista varten saadaan pelkästään rekisteritietoja laajemmat tiedot vanhempien elatuskykyyn vaikuttavista seikoista.

Toisessa vaihtoehdossa molemmilla vanhemmille ilmoitetaan Kansaneläkelaitokselta saatu tieto tarpeesta tarkistaa elatusavun määrää ja oikeudesta tarkastaa vanhemman/vanhempien tulotiedot. Mikäli tietojen tarkastuksessa käy selkeästi ilmi, ettei tarvetta elatusavun muuttamiselle ole, asian käsittely päättyy hyvinvointialueella ja tästä ilmoitetaan vanhemmille. Muussa tapauksessa vanhemmat kutsutaan toimistolle. Vaihtoehdossa vanhempien tietoja joudutaan tarkastamaan useamman kerran.

Kolmannessa vaihtoehdossa elatusvelvolliselle ilmoitetaan Kansaneläkelaitokselta saatu tieto tarpeesta tarkistaa elatusavun määrää ja oikeudesta tarkastaa elatusvelvollisen vanhemman tulotiedot. Mikäli tietojen tarkastuksessa käy selkeästi ilmi, ettei tarvetta elatusavun muuttamiselle ole, asian käsittely päättyy hyvinvointialueella ja tästä ilmoitetaan molemmille vanhemmille. Muussa tapauksessa vanhemmat kutsutaan toimistolle. Vaihtoehdossa elatustuen saaja ei ole tietoinen prosessin alkamisesta. Hän kuitenkin saa tiedon prosessin lopputuloksesta.

Kuten olemme aikaisemmin todenneet, lasta koskevissa sopimusasioissa molempien vanhempien osallisuus on tärkeää. Lapsen vanhemman elatuskykyä koskevia tarkastuksia ei voida tehdä ilman, että toinen vanhempi on tietoinen asiasta. Helsingin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan

näkemyksen mukaan kaksi ensimmäistä esimerkkeinä esitettyä toimintatapaa toteuttavat parhaiten tätä periaatetta.

Ketola Henriikka
Helsingin kaupunki - Sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala